besteden dag, al hadden ze niets verdiend. En de kinderen vinden zoo iets fijn. Ze zijn ook al net als de groote menschen: Ze willen wel, dat er een beetje notitie van hun werk genomen wordt.

Op het bezoeken over en weer moet in deze zaak ook de noodige nadruk gelegd worden. De meester moet zoo maar eens hier en daar binnenstappen. De zieken mag hij vooral niet vergeten.

Hoe stellen het de ouders op prijs, wanneer ze ingelicht worden over de vorderingen van hun kinderen! Zoo af en toe een rapport doet al veel. Daarom moeten de ouders ook den meester eens opzoeken. Vooral, als ze wat hebben. Dat kunnen ze beter maar met den man zelf bespreken, dan dat buurvrouw er in gemoeid wordt. Die doet er in den regel geen goed aan.

Ja, de gedachte van den Schoolraad was goed. De verhouding „Gezin en School" is en blijft aan de orde.

Gr. G. MEIMA.

LITERATUUR EN KUNST.

De oorzaken van de psycho-pathologische verschijnselen in de moderne romanliteratuur.

III.

Naast den invloed van individualisme en pessimisme, dien we voorop stelden bij ons onderzoek naar de oorzaken der psycho-pathologische verschijnselen, noemden we als derde element de beginselloosheid der moderne literatuur.

Als we in dit artikel nader daarover handelen, wijzen we allereerst er op, dat deze derde oorzaak der ziekelijkheid ten opzichte van de beide eerstgenoemde andersoortig is. Immers, individualisme en pessimisme zijn directe invloeden, die een nawijsbaar spoor trekken en beginselloosheid sluit juist in de gedachte aan een gemis, aan een niet-bepaalde lijn.

Intusschen, men bedenke dat andersoortig niet beteekent minder van beteekenis en dat een negatieve kracht ook een kracht is. Een gemis, het ontbreken van iets, kan evenzeer factor zijn in een ontwikkelingsproces, dan welke positieve invloed ook, 't komt er maar op aan, waar het gemis zich gelden doet, wàt ontbreekt.

En nu gelooven wij, dat de beginselloosheid, het gemis dus van een beginsel, van zeer verstrekkend gevolg is geweest bij den groei der latere literatuur, omdat ze uitwas in bepaalde richting noodwendig meebrengen moest. Daarbij doelen we op beginselloosheid in tweeërlei zin: in literair en in religieus opzicht.

Bezien we de zaak eerst van den literairen kant. Het is al vaak opgemerkt, dat de „beweging van tachtig", die 't begin was van vernieuwd literair leven, niet een basis had, niet steunde op een leidend beginsel. De (het zij aanstonds gezegd) zeer verdienstelijke jongeren, die de nieuwe actie inzetten, hadden, dank zij hun studie en de leiding van Dr Doorenbos, wel denkbeelden, maar geen belijning daarvan; ze wisten wel wat ze afkeurden in het bestaande en formuleerden daartegenover ook wel positieve eischen, maar hun eenstemmigheid bepaalde zich toch alleen tot wat moest worden afgebroken. Ten aanzien van den nieuw-bouw liepen de gevoelens van meet aan uiteen, ver uiteen zelfs, zoo, dat na verloop van weinige jaren meer dan één richting bestond en gansch verschillende opvattingen werden gepropageerd.

We herinneren aan deze algemeen-bekende feiten, omdat ze het bewijs bevatten, dat geen bindend en belijnd literair- of kunstbeginsel de groeiende beweging leidde; er was niet een basis, op welke alle denkbeelden rustten, niet een beginpunt van aller denken. Er was derhalve beginselloosheid wat betreft de ontplooiing der algemeene gedachte en beginselloosheid ook ten aanzien van de richting, die gevolgd worden zou.

Het laat zich verklaren, dat onder zulke omstandigheden het individualisme de overhand kreeg en gaandeweg zich van het terrein meester maakte. Niet toevallig is het, dat de vooropstelling der persoonlijkheid meer en meer zich als een algemeenheid openbaarde; zulks vloeide geheel voort uit de verhoudingen zelf. Waar dan met dat individualisme allerlei verschijnselen samenhingen van het soort, als we in den loop van deze en de vorige artikelenreeks herhaaldelijk zagen, was de verwording, de verziekelijking hij voortgaande ontwikkeling onvermijdelijk.

Men lette eens op het realisme, de werkelijkheidsbeelding, dat als richting het naturalisme over 't hoofd groeide. In dat realisme als richting leefde ongetwijfeld een kunst-opvatting, inzooverre, dat de schoone verbeelding van de realiteit schoonheid voortbrengt. Maar nu ontbrak een leidend beginsel, kon dus elke kunstenaar dat realisme naar zijn eigen, zijn individueele inzichten beoefenen en daardoor moest dat realisme wel voeren tot „realistiek", die, aan geen enkele begrenzing gebonden, tot de steeds heller wordende teekening van sensualisme en sexualiteit leidde. Als er geen algemeen beginsel is, dat den grondslag vormt van eenig werk, en daartegenover juist het persoonlijk inzicht tot het voornaamste element wordt gemaakt, als dus beginselloosheid en individualisme samengaan, ontbreekt iedere besnoeiing en wordt de groei vanzelf vergroeiing, uitwas.

Zie ook eens naar het expressionisme: de weergave van ontvangen indrukken of impressiën. Het is in den psychologisch analyseerenden roman een veelvuldig en zeker ook belangrijk element, inzooverre het levendigheid, kleur en relief brengt in de verhoudingen en toestanden: het stelt den Schrijver in staat zich te objectiveeren en dus den lezer te naderen. Maar nu is daar weer de beginselloosheid, de door individualisme versterkte ongebondenheid. Zij laat elke expressie, iedere weergave toe, ongeacht haar strekking, haar herkomst, haar duidelijkheid. Inhoud noch vorm doen iets ter zake als voorwaarden voor mededeeling: de auteur heeft, naar we in het vorige artikel zeiden, het volste recht te schrijven wat hij wil en zooals hij wil: aan zijn impressie kan hij een volmaakt eigene expressie geven. Daarmee is weer ruim baan gemaakt voor allerlei excessen en is de wonderbaarlijkste uitgroei niet slechts gerechtvaardigd, maar zelfs erkend in z'n recht als kunstuiting.

Nu willen we zeker niet alle expressionisme als uitwas veroordeelen; een dergelijk foutief generaliseeren ligt trouwens ook niet opgesloten in wat we zeiden. Er is stellig iets, zelfs veel, goeds in het expressionisme als kunstrichting, zoo goed als er veel waardevols ligt in het realisme. Maar — en daarop klemt ons betoog — beide loopen gevaar door de beginselloosheid te worden verwaterd en dan onder den invloed van individualisme en pessimisme alle wezenlijke kracht te verliezen. Wanneer men de romans van den lateren tijd leest, en men beziet de romanproductie in haar geheel, komt men tot de erkenning, dat dit gevaar niet denkbeeldig is. Want bij alle ontwikkeling die de literaire kunst en haar voorname openbaring de romankunst genomen hebben sinds de Tachtigerbeweging begon, een ontwikkeling, die in vele opzichten het tachtigersideaal ver is voorbij gestreefd — de beginselloosheid is gebleven; is zelfs verergerd, omdat het individualisme toenam.

Letten we er dan op, tot welke consequenties dat leidt, gelijk we thans aantoonden, dan is er ook alle recht om de beginselloosheid, die haar negatieven invloed blijft oefenen en steeds meer oefent, een der oorzaken te noemen van de psycho-pathologische verschijnselen in de moderne romanliteratuur.

Dit, wat betreft de literaire zijde van de zaak. Maar nu geldt dat nog in sterker mate van het tweede punt, dat in dezen van belang is, de beginselloosheid in religieus opzicht.

Daarover, om de ruimte, in een volgend artikel.

C. T.

PERS-SCHOUW.

De vergissing van Prof v. Apeldoorn.

Indertijd heeft een interview, dat Prof. v. Apeldoorn aan een van de bladen toestond, en waarin hij zich uitsprak over de interne kwesties van de Gref. Kerken op zulke wijze, dat sommigen hem aanstonds voor hun actie annexeerden, nog al eenigen indruk gemaakt. In „De Heraut" toont Prof. Kuyper evenwel aan, dat Prof. v. Apeldoorn zich vergist heeft op een zeer belangrijk punt in zijn betoog. De hoogleeraar zegt:

> Alleen op het laatstgenoemde argument, dat n.l. de Kerkenorde eerst op de Synode van Dordt in 1619 is vasgesteld en dus vóór dien tijd niet gold, wenschen we hier nader in te gaan. Ook omdat Mr W. A. Vrolijk in de „Arnhemsche Post" dit argument van Prof. van Apeldoorn overneemt, er groot vreugdegeschal over maakt en eindigt met de opmerking aan ons adres gericht: „op het terrein van het werkelijk recht zou ieder een dergelijke verdediging (hij bedoelt van de Synode te Assen) onvoorwaardelijk veroordeelen; op kerkelijk terrein wordt ze door een van onze vooraanstaande mannen (hij bedoelt schrijver dezes) toegepast." Men ziet, hiermede kunnen we het doen.

Vervolgens merkt Prof. Kuyper op, dat deze argumentatie ondeugdelijk is en op onjuiste voorstelling van de feiten berust. Immers,

> Immers de Dordtsche Synode heeft te dien aanzien niet iets nieuws gemaakt, maar eenvoudig het bestaande bevestigd en uitgebreid. Het is zeker waar, dat men doorgaans spreekt en ook kortheidshalve wel kan blijven spreken van onderscheidene Kerkenordeningen (van Emden, Dordt, enz.) die elkander achtereenvolgens vervangen hebben, maar eigenlijk is dat alles slechts een Kerkenordening, die telkens bevestigd en een weinig gewijzigd is.
>
> Heeft nu de Dordtsche Synode, die deze van meet af geldende Kerkenorde overnam en opnieuw bevestigde, dan wellicht juist op dit punt de Kerkenorde veranderd, als nieuw artikel Art. 79 daarin ingevoegd en daarmede dus een nieuwe, voorheen niet geldende rechtsregel in onze Kerken ingevoerd? De heeren van Apeldoorn en Vrolijk schijnen dit te meenen, anders had hun argumentatie geen zin. Nu weten we, dank zij de aanteekeningen van een lid der Dordtsche Synode, precies welke artikelen der Kerkenorde door haar behandeld en gewijzigd zijn. En juist Artikel 79 behoort daaronder niet. Het is niet nieuw ingevoegd; het is niet gewijzigd; het bleef onveranderd staan, zooals het van de eerste Synode, te Emden in 1572 gehouden, in de Kerkenorde gestaan heeft. Men vindt het in de Kerkenorde van Emden Art. 33, in die van Dordt van 1578 als Artikel 100; in die van Middelburg van 1581 als Artikel 64 en in die van 's-Gravenhage van 1586 als Artikel 72. En toch hebben onder de vigueur van deze Kerkenorde en van ditzelfde artikel al deze Nationale Synodes en alle Particuliere Synodes predikanten afgezet, wanneer die voor hen geroepen werden. Ze hebben er nooit aan gedacht, dat Artikel 79 dit verhood. Wat blijft er nu van de argumentatie der heeren juristen over?
>
> Onbegrijpelijk zegt ge, dat geen dezer heeren daaraan gedacht heeft. Dat ze zoo maar op den titel: Dordtsche Kerkenorde zijn afgegaan. Dat niet één hunner de moeite nam de vroegere Kerkenordeningen na te slaan. Dat zelfs een man van zoo hooge wetenschappelijke reputatie als Prof. van Apeldoorn er zoo in loopen kon. En nog onbegrijpelijker, dat een blad, waaraan theologen verbonden zijn, die beweren van Kerkrecht veel af te weten, met instemming zulk een argumentatie overnam.
>
> Mr W. A. Vrolijk heeft in een ander artikel in dezelfde „Arnhemsche Post" beweerd — hij had het toen aan den stok met den redacteur der „Geldersche Kerkbode" — dat „betoogen van theologen" hem een „raadsel" zijn. „Dat zal wel daaraan toe te schrijven zijn", zegt hij, „dat wij juristen van Kerkrecht geen verstand hebben. En daarom zwijgen we er verder over."
>
> Dat is wel het verstandigste woord door hem geschreven. Het is alleen maar jammer, dat hij het niet eer heeft bedacht.

Of het helpen zal? Er zijn tegenwoordig menschen, die zich er op beroemen, dat zij zich van alle tegen Dr Geelkerken argumenteerende bladen hebben ontdaan, grandioselijk. Waarna zij zich met „bezwaren" tot hun kerkeraad wenden, vergetende, dat tijd een gave Gods is en dat „bezwaren" van deze makelij den ernst van alle goede kerkelijke handelingen honen.

„Alles of niets".

Niet alleen tegen vele kerkbodes van wie rondom de Gref. Kerken staan en toezien, maar ook tegen sommige Gereformeerde „bezwaarden", die de wetenschap een dienst willen bewijzen door zich tegenover haar te blameeren, moet men af en toe een paar nuchtere opmerkingen maken. Prof. Kuyper en Ds Gispen doen deze week er aan. De eerste schrijft in „De Heraut":

> Laten we thans het bezwaar onder de oogen mogen zien dat aldus luidt: „gij volgt tweeërlei gedragslijn wat de opvatting betreft van hetgeen ons medegedeeld wordt in Gen. 2 en 3. Eensdeels vat ge dit geschiedverhaal letterlijk op, als het gaat over de slang en haar spreken, de beide boomen, het eten van de verboden vrucht. Maar wanneer er in ditzelfde geschiedverhaal staat, dat God den mensch formeerde uit het stof der aarde en den adem des levens in zijne neusgaten blies, of daarna, dat God voor Adam en Eva rokken maakte van vellen en die hun aantoog, dan beweert ge, dat dit niet in letterlijken zin is op te vatten. Waarom het eene wel en het andere niet? Gij schippert met den Bijbel. Alles of niets!"
>
> Laten we op dit schijnbaar zoo pakkende argument mogen antwoorden, dat dit alles of niets een dilemma is, dat niet opgaat bij de uitlegging der Schrift en alleen toont, dat degenen, die dit bezwaar inbrengen, al zeer weinig in hun Bijbel thuis zijn. Want ware dit alles of niets juist, dan zou dit tot zeer zonderlinge consequenties leiden. Laten we als voorbeeld mogen nemen het verhaal van Babel's torenbouw in Genesis II. Als ons hier meegedeeld wordt, dat de menschen een stad en een toren bouwden, dan kan dit niet geestelijk worden verstaan, want er gaat vooraf, dat ze zeiden: „laat ons tichelen strijken en doorbranden", en de verhaler voegt er toe, dat „de tichel hun was voor steen en het lijm voor leem" (vers 3). Dit alles te vergeestelijken zou aan den klaren en duidelijken zin der Schriftwoorden geweld aanloen. Ieder zal toestemmen, dat dit alles „letterlijk" is bedoeld. Maar als er terstond daarna volgt, dat „de Heere nederdaalde om te bezien de stad en den toren, die de kinderen der menschen bouwden" (vers 5), dan is het even duidelijk, dat dit niet letterlijk verstaan mag worden, want God de Alomtegenwoordige, die hemel en aarde vervult, kan niet in letterlijken zin van den hemel naar de aarde nederdalen, en Hij die de Alwetende is en zelfs van verre onze gedachten kent, behoeft niet op aarde te komen om te bezien, wat de menschen doen.

Vervolgens lezen we:

> Past men nu het dilemma alles of niets op dit verhaal toe, dan zou dit tot de grootste ongerijmdheden leiden. Men zou dan of deze stad en toren van Babel geestelijk moeten opvatten, wat in strijd zou wezen met den klaren en duidelijken zin van het Schriftverhaal, óf men zou dit nederdalen Gods en dat bezien van wat de menschenkinderen deden letterlijk moeten verstaan, wat in strijd zou zijn met hetgeen de Schrift ons leert omtrent Gods Alomtegenwoordigheid en Alwetendheid. Is het nu een schipperen met den Bijbel, wanneer men in dit verhaal het eene letterlijk en het andere geestelijk opvat? Natuurlijk willekeurig mag men hierbij niet tewerk gaan; er moeten gronden zijn, aan de Schrift zelf ontleend, waarom men het eene letterlijk, het andere als beeldspraak opvat. Een stad en toren, waarvan zelfs het bouwmateriaal ons genoemd wordt, kunnen niet beeldsprakig bedoeld zijn; de aard van het verhaal verbiedt dit. Maar wat van God den Heere hier gezegd wordt, kan niet letterlijk worden verstaan, omdat de Schrift zelf ons leert, dat God hemel en aarde vervult en weet aller menschen werken.
>
> Hetzelfde nu geldt precies evenzoo ten opzichte van hetgeen in Gen. 2 en 3 ons verhaald wordt.

Waarna met dit toepasselijk woord geëindigd wordt:

> Dit onderscheid nu is niet een fijne theologische